

Igor Grdina

PREŠEREN PRED PREŠERNOM

Kakor koli so že sodobniki in prihodnje rojeni ocenjevali Prešerna, so se vsi – in to kar od začetka – strinjali v enem: pesnik je v okvirih kranjske in slovenske literature nekaj posebnega. Za Čopa je bil edinstven kot *evropeizator domačega pisanja*, za Rizzija kot *umetnik*, za Stritarja kot *pesniški glasnik naroda*, za Bleiweisa kot *literat* ("sonce", okoli katerega krožijo in od njega dobivajo svetlobo drugi "planeti" slovenske literature), za Malavašiča kot *lik* ("labod" nasproti "bistrovidnemu orlu" Koseskemu), za Mahniča kot *erotoman*, za Prijatelja kot *mislec* (edino Hercen mu je v svetovnem merilu podoben po uzrtju smisla bivanja), za Žigona in Puntarja kot *tekstni arhitekt*, za Župančiča in Kidriča kot *narodni genij* oziroma *Pesnik*. Literarna zgodovina se je dejansko ukvarjala samo s Prešernovo izjemnostjo, ne pa tudi z njegovo običajnostjo. Oziroma: če mu je že našla kakšne duhovne sorodnike, jih je uzrla zgolj v najimenitnejših ustvarjalcih drugih narodov, kot denimo v Petrarci, Camõesu, Tassu, Byronu ali Mickiewiczu. O vzporednicah med Prešernovim opusom in avtorji iz B produkcije različnih nacionalnih literatur se vse od Stritarja dalje ni spodobilo razpravljati: ko je leta 1872 Radoslav Razlag primerjal slovenskega "mojstra pevca" s Friedrichom Rückertom, je bil "gospod Mirodolski" zadet v dno srca.¹ Nič drugače ni bilo slabo stoletje pozneje, ko je Miroslav-Fritz Krleža razpredal misli o

Prešernu kot dovolj tipičnem reprezentantu literarnega bidermajerja: nestrinjanje s soprogom "kraljice Hrvata"² je bilo potem med Slovenci skorajda enoglasno. Le Matiji Murku in Janku Kosu iskanje tematsko-motivnih vzporednic med deli Prešernovega opusa in pisci iz druge – a še vedno vsaj deloma nadregionalne – lige nemške književnosti, npr. s Chamissom, Fouquéjem, Schulzejem, Wernerjem in Grillparzerjem³ (za slednjega velja, da je največji avstrijski literat zato, ker boljšega pač ni!), ni bilo šteto za zlo dejanje. Iz tega pa ni treba delati kakšnih preveč daljnosežnih sklepov o nenadni trajno povečani tolerantnosti naših ušes in ust (ki vsaj podzavestno hrepenijo po požvižgavanju melodije genialnega viteza Glucka "Unser dummer Pöbel meint") – kajti Murko je bil daleč (na Dunaju, v Gradcu, Leipzigu in Pragi) in visoko (kot eden vodilnih slavistov sveta), ko pa je Kos po "ozemljitvi" pesnikovega dela poskušal še biografsko umestiti Prešerna v strukture časa in prostora (Neznani Prešeren⁴), je bil pri priči ožigosan kot avtor nespodobno čudne knjige, ki jo bo treba čim prej pozabiti. Pesnikova neponovljivost in izvenserijskost v takšnem miselnem

¹ J. Vošnjak, *Spomini*, Ljubljana 1982, 399.

² Takšen je bil vzdevek Bele Krleže v zagrebških razumniških krogih po 2. svetovni vojni. Za Krležovo (ob)sodbo Prešerna prim. J. Kos, *Prešeren in njegova doba*, Koper 1991, 207.

³ M. Murko, *Izbrano delo*, Ljubljana 1962, 30; J. Kos, n. d., 158.

⁴ J. Kos, *Neznani Prešeren*, Ljubljana 1994.

podnebu seveda ne more biti drugega kot aksiom, za katerega smo se – če ne eksplicitno, pa vsaj implicitno – dogovorili, da ga ne bomo postavljali pod vprašaj. Stritar je leta 1866 dal vedeti, da Prešeren od slovenskih "prednikov" ni poddedoval niti literarnega jezika – saj razen dokaj povprečnega verzljavca Vodnika pesnika med njimi ni bilo.⁵ To ga dela za pojav "sui generis" celo v primerjavi z Dantejem, Shakespearom, Racinom, Goethejem in Puškinom! Če je srednjeveške intelektualce vznemirjala podoba palčkov na ramah velikanov, je bil Stritar prepričan, da palčki na neki način nosijo velikane – le Prešeren stoji na lastnih nogah. Glede Valentina Vodnika to gotovo drži: njegovo lahko prepoznavno pesniško paradigmo je Prešeren dejansko evociral samo na mestu, kjer je s citatnostjo verzne oblike, ki je bila značilna za Vodnika (alpska poskočnica), ustvaril vezilo starejšemu bratu po peresu (V spomin Valentina Vodnika). Forma v tem primeru ni samo forma, temveč premore tudi vsebinsko razsežnost: njeno najdaljnosežnejše sporočilo je, da so Vodnikova pesniška sredstva dejansko le "logika in tehnologija", ki ju more uporabiti vsakdo, in niso navezana na avtorsko enkratnost, se pravi na navdih in na poljub muze. Prav tako je Prešeren povsem jasen v svoji 7. gazeli: med bralci njegove poezije so tudi takšni, ki z njo niso povsem zadovoljni, ker za "Vodnikam ne hodi". V zabavljivih napisih pa se Prešernova podoba Valentina Vodnika celo sklada s tisto, ki jo je v svoji avtobiografiji naslikal čemerni slovničar Kopitar: pevec Ilirije je bil bolj kot kar koli drugega "amicus foppabilis" oz. v duhovnika preoblečen posvetnjak.⁶ Prešernovo trenutno soglasje z notorno spletkarskim dunajskim cenzorjem je vsekakor pomenljivo: čeprav mu je bil Vodnik tako v vlogi svečenika boga Bakha kot človek iz republike literature simpatičen, zanj v nobenem primeru ni bil vodnik. Torej je imel Stritar prav – a le v primeru, če sprejmemo podmeno, da pred Prešernom Slovenci razen Vodnika niso imeli nobene pesnika. To pa je povsem nevzdržna teza. V nadaljnjem razpravljanju bom skušal ob nekaj primerih pokazati, kako našega "mojstra pevca" marsikaj povezuje s starejšimi domačimi literati. Resda s tem tvegam jezo slovenističnih baronov, ki s pristno veteransko zagrenjenostjo grmijo in ropotajo zoper nekakšno pozitivistično orodjarstvo v literarni vedi, vendar je interpretativno predpisovanje pomenov in smisla umetnin(e)

tudi pri nas že izgubilo svoj čar. Čas "starih soldatov" je minil: treba bo vzeti na znanje mirnodobne razmere.

Znano je dejstvo, da je imel Prešeren dobro mnenje o pesniških sposobnostih koroškega duhovnika Urbana Jarnika (1784 – 1844). O tem zelo naravnost govori v pismu "čudnemu dihurju in velikemu bahaču" Matiji Čopu z dne 5. februarja 1832.⁷ Jarnik, ki je kot prvi slovenski poet doživel tudi opazno mednarodno afirmacijo – 15. oktobra 1815 je Franz Schubert ob še šestih drugih besedilih uglasbil tudi njegovo pesem Zvezdje v pomensko dovolj natančnem prevodu Johanna Georga Fellingierja (1781 – 1816)⁸ –, bi Prešernu že načeloma utegnil biti bližu. Najbrž ni naključje, da je Prešernov zgodnji sonet Vrh sonca v prvi kvarteti nenavadno podoben osrednjemu motivnemu sklopu, pa tudi nekaterim besednim formulacijam že omenjene Jarnikove pesmi Zvezdje. Koroški avtor v njih prvih dveh kiticah pravi:

Tukej gori se neznani
Velki sveti sučejo,
Z lučjo sonca so obdani
Krogle pote tekajo;
Zvezda zvezdi je soseda,
Njih za nas števila ni,
Ena v drugo svetlo gleda,
Vsaka božjo čast gori.

Svetla cesta je razpeta
Čez brezkončni neba zid,
Tam se vozi čast Očeta,
Viža pote zvezdnih rid:
Vse je kroglo, vse se miga,
Vse od ognja sveti se,
Vse oznani, de velika
Roka svet stvarila je.

Prešeren pa začenja svoj sonet takole:

Vrh sonca sije soncev cela čeda
po neba svetlih potih razkropljena;
od sonca, ljub'ga svoj'ga, zapuščena
jih zemlja celo noč z veseljem gleda...

Človeškemu razumevanju nedoumljiva harmonija vesolja in njegovih nešteti, a medsebojno opazujočih se svetov, ki je tako pri Jarniku

⁷ F. Prešeren, *Poezije in pisma*, Ljubljana 1964, 309.

⁸ Prim. E. Prunč, *Urban Jarnik. Textologische Grundlagen und lexikologische Untersuchung seiner Sprache*, 1. del, Celovec 1988, 55; 182 – 188.

⁵ J. Stritar, *Izbrano delo*, Ljubljana 1969, 15 – 18.

⁶ J. Kopitar, M. Čop, *Izbrano delo*, Ljubljana 1973, 76.

kot pri Prešernu doživljana kot izrazito dinamičen pojav, v obeh pesmih pričuje o obstoju absolutnega principa: pri Korošču je vse podložno "veliki roki" ljubega Boga, pri Kranjcu pa ljubezni. Razlika je navsezadnje logična: Jarnik je bil po poklicu Kristusov vojščak in slavilec Stvarnikove kulture, ki se razodeva tudi v veličastju nature, Prešeren pa je segal po spisih radikalnih razsvetljencev – v njegovi knjižnici so bile npr. znamenite Človekove pravice "državljana" Thomasa Paineja, zapovrh pa še zvezek filozofskih del Mosesa Mendelssohna –, libertinskih romantikov (lord Byron) in celo levičarskih hegeljanskih radikalcev 19. st. (David Strauß).⁹ Na mesto Kreatorja je pri njem stopilo minevajoče Vse, kakor lahko razberemo iz Prešernove vere.¹⁰ "Bog" je postal delujoče načelo narave – nezaustavljivo spreminjanje. S stališča sedanjosti je to seveda "ne bo" (nikakor pa ne nič!¹¹). In kaj je bolj nestanovitnega (ne minljivega!) kot ljubezen? Prešeren je to spoznanje izpovedal že v Ljubzenih sonetih – zlasti v zadnjem izmed njih (Kupido, ti in tvoja lepa starka) –, se pravi v ciklu, katerega del je tudi tekst Vrh sonca.

Če sta se pesnika razlikovala v dojemanju temeljev eksistence (Jarnikovo *počelo* proti Prešernovemu *načelu*), pa sta našla soglasje v marsikateri posameznosti. Oba sta gojila močna progrška čustva, ki so sicer razvnemala pesniška srca evropskih literatov predmarčne dobe. Jarnik je leta 1832 napisal prigodno pesem Helenija Europi draga,¹² Prešeren pa je dve leti kasneje "datiral" napis na velikem zvonu pri Sv. Joštu ne s kakšno versko prelomnico, marveč s pomorsko bitko pri Navarinu (20. oktobra 1827), se pravi z dogodkom, ki je ne le zapečatil osmansko prevlado nad Grčijo, temveč je napoval tudi konec Metternichovega sistema v evropski politiki. Prešeren je torej zvonu poleg alegoričnega pomena (oznanjanje božje časti "iz svet'ga Jošta lin") podelil še simboličnega: ni le instrument vere, temveč tudi glas svobode. Takšne preo-

brazbe religioznih "realij" so pri pesniku kar pogoste: v sonetu Je od vesel'ga časa teklo leto je npr. betlehemsko rojstvo izrabljeno za datacijo izjemno pomembnega dogodka v Prešernovem življenju, tj. za začetek ljubezni do usodne ženske, ki jo izpoveduje Sonetni venec. (Takšen pomen je tekstu dal sam avtor, saj ga je v Poezijah uvrstil neposredno pred omenjeni ciklus.) S tem je zemeljskim zgodbam pridal nadih "posvečenosti", kar se lepo sklada z njegovim pojmovanjem "božanstva" kot *načela* in ne *počela* narave. Nič drugače ni s sonetom Bilo je, Mojzes, tebi naročeno. Tudi razmeroma pogoste Prešernove evokacije biblične metaforike gre razlagati v tem smislu, saj se praviloma pojavljajo v najbolj zemeljskih zgodbah – tistih o ljubezni. In če premislimo bolj natanko: bi lahko bilo drugače? Slovenski inteligent je imel ob koncu 18. in v začetku 19. st. v materinščini na voljo predvsem religiozno čtivo: visoko kultiviran jezik mu je bil dosegljiv v prvi vrsti skozi prevod Biblije Jurija Japlja in njegovih naslednikov. To so na svoj način priznali tudi neortodoksni (netradicionalni) verniki: celo precej odločni razsvetljenec Linhart je moral skleniti težaven kompromis s svojo vestjo ter je "kot Kranjec in ljubitelj jezika" želel uspešnega slovenjenja Svetega pisma, čeprav je dvomil, da branje te knjige človeka osrečuje.¹³ Kultura nacionalizma je tedaj začela zmagovati nad univerzalizmom razsvetljenstva, ki se je imel za najvernejši izraz narave v človeku.

Nadrobnejši pregled Jarnikovih in Prešernovih tekstov bi utegnil pokazati še kakšno vzporednico med njima. Nespregljiva je npr. kitična in metrična enakost pesmi Damon Meliti in Strunam. Podobno je serenadno-nokturnsko vzdušje pravkar omenjene Jarnikove verzifikacije in njegovih Arf z znamenito Prešernovo podoknico Luna sije, kladvo bije. A tovrstne pesniške produkcije je bilo v tistem času na cente in tone, ne samo na kilograme. Skozi večnost pa odmeva zgolj Rellstabova Ständchen, ki jo je nesmrtno naredil Schubert:

Leise flehen meine Lieder
Durch die Nacht zu dir;
In den stillen Hain hernieder,
Liebchen, komm zu mir!

K tebi, draga, tiho plava
skozi noč moj spev;
pridi, deklica sanjava,
rad bi te objel.

Flüsternd schlanke Wipfel rauschen
In des Mondes Licht;

V siju luninega svita
drevje šelesti;

⁹ August Žigon objavlja *zapuščinski akt Prešernov v ponatisku iz poročila gimnazije v Kranju za šolsko leto 1903/4*, Ljubljana 1904, 7; 33. Prešeren je imel prvo izdajo Painejevega dela, ki je izšla v Londonu leta 1791.

¹⁰ Resda je štirivrstičnica Prešernova vera v strogem smislu apokrif, vendar si je naravnost nemogoče predstavljati, da bi si jo kdor koli iz kroga pesnikovih znancev mogel preprosto izmisliti. Tekst je namreč povsem v soglasju z mislijo o eksistenzi, ki se razodeva v drugih Prešernovih delih.

¹¹ "Ne bo" utegne biti nič kvečjemu na ravni imanence, ne pa tudi na ravni transcendence.

¹² E. Prunč, n. d., 285 – 287.

¹³ M. Pohlin, Ž. Zots, A. T. Linhart, V. Vodnik, *Izbrano delo*, Ljubljana 1970, 238.

Des Verräters feindlich Lauschen
Fürchte, Holde, nicht. preganjalcem bova skrita,
bodi brez skrbi.

Hörst die Nachtigallen schlagen?
Ach! sie flehen dich,
Mit der Töne süßen Klagen
Flehen sie für mich. Slišiš slavčke žvrgoleti?
Tebe le slave,
dušo ti žele ogreti,
vneti jo za mé.

Sie verstehn des Busens Sehnen,
Kennen Liebesschmerz,
Rühren mit den Silbertönen
Jedes weiche Herz. Znano jim je hrepenenje,
ki mi žge srce;
njih prelestno gostolenje
lajša mi gorje.

Laß auch dir die Brust bewegen,
Liebchen, höre mich!
Bebend harr' ich dir entgegen!
Komm, beglücke mich! O, kako te obožujem!
Z rōko znak mi daj,
ves drhteč te pričakujem!
Svet spremeni v raj!¹⁴

Glede na to, da je Prešeren dobro poznal Jar-
nikov pesniški opus – drugače bi v pismu Čopu
v začetku februarja 1832 ne mogel zapisati oce-
ne, da ima koroški duhovnik več daru za poezi-
jo kot za filologijo¹⁵ –, je miselne in oblikovne
sorodnosti med njima mogoče razlagati onstran
naključnih sorodnosti. Utegnile bi biti "sorod-
nosti po (Prešernovi) izbiri". Načeloma bi se člo-
vek lahko samo čudil, da vojska prešernoslov-
cev, ki je pri sonetu Vrh sonca opozarjala na Pre-
šernove zveze s Petrarco in Guarinijem (in prek
njiju celo z Ovidijem, Anakreontom in Alfieri-
jem),¹⁶ vsega tega ni opazila. Ker pa je edinstve-
nost velikega Vrbljana med sodobniškimi rojaki
na naših tleh dogma, v katero ni vljudno ne ver-
jeti, stvar ni niti malo presenetljiva.

V krogu Krajske čbelice seveda ni bilo ustvar-
jalca, ki bi Prešernu mogel biti omembe vreden
zgled. Kljub temu pa Kastelčeva uvodna pesem
v 1. zvezku ljubljanskega pesniškega almanaha
leta 1830 (pred njo stoji le Zupanovo posvetilo
ilirskemu guvernerju Schmidburgu) – njen na-
slov je Prijatlam krajšine – vsebuje formulacijo
letnice: "Preteklo dvakrat dvajset osmo let, kar
združeni so domovini peli /namreč sodelavci

Devovih Pisanic od lepeh umetnost/," ki je ne-
navadno podobna izražanju "datuma", navede-
nega v Prešernovem sonetu Je od vesel'ga časa:

Je od vesel'ga časa teklo leto,
kar v Betlehemu angelcov hosana
je oznanila, da je noč končana,
dvakrat devetsto triintrideseto.

Seveda ni naključje, da je Prešeren v prvi kvar-
teti soneta, ki ga je posvetil Mihi Kastelicu, v bis-
tvu parafraziral programsko pesem Prijatlam
krajšine. V obeh verzifikacijah se – spet ne slu-
čajno – najde antični pesniški arzenal (Kastelic
govori o Emoni, Prešeren o Parnasu in muzah)
in v obeh se vznik kranjske poezije opisuje z
metaforiko, ki označuje prehod od tišine k "es-
tetsko organiziranemu" (ne kaotičnemu!) zvo-
ku, se pravi k pesmi (muza pri Kastelicu prebira
ubrane citre, pri Prešernu se slišijo "pesem slad-
ki glasi"), in od dremanja oz. spanja k budnosti.
Skratka: raj za naše nadebudne medbesedilo-
slovce! A njihova težava je v tem, da se zelo do-
besedno nahajajo med besedili, manj pa so v
njih doma. (Gotovo so si k srcu vzeli duhovito
pripombo Thomasa Luckmanna, da celo razla-
galci tekstov živijo doma, ne pa v tekstih!)

Glede na to, da se Prešernu očitno ljuba for-
mulacija programa Krajske čbelice izpod pere-
sa Mihe Kastelica – kot "prijatelj kranjščine" je
pesnik npr. še sredi leta 1837 pisal Stanku Vrazu
in mu pojasnil, da je edina tendenca literarne
dejavnosti v Ljubljani kultiviranje materinščine¹⁷
(in nadaljevanje tradicije Pisanic od lepeh umet-
nost je pomenilo kultiviranje slovenščine par
excellence) – sklicuje na Devov almanah, se je
treba razgledati še po njem. Najmočnejša Pre-
šernova zveza z njim je več kot očitna: od Devo-
ve pesmi o Bürgerjevi Lenori iz tretjega zvezka
Pisanic (1781) je pot vodila prek Zoisove poslo-
venitve (z značajem priredbe) k magistralnemu
Prešernovemu prevodu tega teksta. Dev stoji na
začetku loka, ki se sklene s Prešernom. Bosono-
gi avguštinec, ki se ob Bürgerjevi baladi zave
nebogljenosti svojega "petja", se pravi svoje estet-
ske usmeritve ter literarne logike in tehnologije,
potemtakem na neki način napoveduje prihod-
nji razvoj slovenske poezije. Ta naj sledi evrop-
skemu predromantično-romantičnemu toku (za
hip je tej razvojni liniji pripadal tudi Vodnik, ki
je v istem tretjem zvezku Pisanic leta 1781 obja-
vil pesem Klek), katerega vrhunski reprezentant

¹⁴ *Moja poslovenitev ni ne filološki ne pesniški prevod, temveč je nastala zaradi potreb pevcev. Upoštevanje po-
teka melodičnih linij, pavz itd. prevajalca sili k najraz-
ličnejšim pomenskim odstopanjem od izvirnika, kajti
praktično absolutno mora biti ohranjena formalna po-
doba pesmi.*

¹⁵ F. Prešeren, n. d., 309.

¹⁶ SBL, 8. zvezek, Ljubljana 1952, 531 (avtor prispevka o
Prešernu je A. Slodnjak).

¹⁷ F. Prešeren, n. d., 342.

je bila Bürgerjeva Lenora. Dev v naslovu svoje pesmi prav nič po naključju ne poudarja "občutenja srca", ki je seveda emblem predromantično-romantičnega Weltanschauunga.

Primerjati bi bilo mogoče tudi Devove in Prešernove "pesniške dialoge": Pogovor med Špelo inu Meto čez fante, katiri se skrivajo, ke se boje, de be njuh v žovd na vzeli skuša biti duhovit in "utilitaren" hkrati – prav kakor Prešernova pesem Od železne ceste (le da ne agitira za cvetove tehničnega napredka in sadove ljubezni, temveč za militarizem) ali Nova pisarija (določitev smeri pesniškega razvoja slovenske literature "per negationem"). Prešeren bi mogel pri Devu videti tudi uporabo enjambementa (npr. v elegiji Mile pogovor med Dunavo inu Savo pod Belem gradom od smrti Marie Terezije, svetle cesarice), ki ga je imela klasicistična poetika, po kateri se je ravnal Vodnik (Zois je zadnjega novembra 1795 izrazil veselje nad tem, da je Vodnik v Bateaux-Rammlerjevi poetiki odkril "vso pesniško logiko in tehnologijo"¹⁸), za problematično zadevo. Tudi Prešernovo poimenovanje Krsta pri Savici kot "pesmi mile" – kar pomeni toliko kot žalostinka (elegija v vsebinskem, ne metričnem smislu) – kaže na njegovo poznavanje in priznavanje pohlinsko-devovske terminološke tradicije. Motivna sorodnost pa se kaže med Prešernovo verzifikacijo Nuna in kanarček ter rokokojsko sentimentalno Devovo Pesmijo na enega domačega holteka. Morebiti bi natančen pregled frazeologije pokazal še kakšno zvezo.

Kralj našega literarnovednega pozitivizma Franc Kidrič pa je opozoril na zelo verjetne Prešernove povezave s še starejšim pesnjenjem; Tri duhovne pejsme... od Marije, katera skuz nje na sredi blejskiga otoka stoječo podobo vse sorte gnade ven deli... (1749) so se mu zdele nenavadno "sorodne" z Nebeško procesijo (enak metrum, podobnosti v formuliranju).¹⁹ V tem kontekstu je treba omeniti še Prešernovo Šmarno goro, ki se ne samo metrično, temveč tudi po kitici (in njih številu!) dokaj lepo ujema z vsako od treh "blejskih" Marijinih pesmi (le rime so malce drugače razporejene).²⁰ Šmarna gora je pravzaprav parodična varianta teh verzifikacij. Na dru-

gi strani pa sta Prešernova teksta V spomin Andreja Smoleta in Zdravljica miselno poglobljeni varianti mnogih vinskih pesmi, ki so v bidermajerskem času polnile slovenska ušesa: prva je nekaka makabristična napitnica dobremu človeku, ki ga ni več, druga pa himnična utopija, ki lahko postane realnost samo v okolju "realistične romantike" alkoholnih hlapov.

Kakor se je v literarni zgodovini vseskozi precejšnje pomen Čopovega mentorstva za Prešerna (moža nikakor nista bila "dve srci – ena duša"), tako se je podcenjeval pomen domačih slovstvenih "realij" zanj.²¹

Že predhodno razpravljanje je pokazalo, da je v slovenski literaturi nekaj Prešerna mogoče najti pred samim Prešernom. Ne veliko, vendar pa vseeno dovolj, da je našega "mojstra pevca" mogoče vpeti v medbesedilna razmerja ne samo s prihodnje rojenimi dediči, temveč tudi s predniki (in potemtakem predhodniki).

Še daleč vznemirljivejše stvari pridejo na svetlo, če se lotimo primerjave med Prešernom in štajerskim duhovnikom Štefanom Modrinjakom. Ni mogoče domnevati, da bi Prešeren vedel za Modrinjaka, tako da sorodnosti med njima zagotovo izhajajo samo iz duha časa in iz podobnega občutenja sveta. Pri tem je raba enakih pesniških sredstev – npr. akrostiha – še najmanj pomenljiva in pomembna (Modrinjak uporablja akrostih v pesmi Amico Zvetko, Prešeren v Sonetnem vencu in sonetu Marsik'teri romar gre v Rim, v Kompotelje).

Modrinjakova Elegija, ki je nastala med letoma 1811 in 1813, je zagotovo najbolj "prešernovsko" besedilo v opusu svojega avtorja. Tematizira neuresničljivo ljubezen oziroma točneje: ljubezen, ki je najmočnejši in najpristnejši izraz človekove nature, se ne sme udejanjiti zaradi člo-

¹⁸ M. Pohlin, Ž. Zois, A. T. Linhart, V. Vodnik, n. d., 55.

¹⁹ A. Gspan, *Cvetnik slovenskega umetnega pesništva do srede 19. st.*, 1. knjiga, Ljubljana 1978, 167.

²⁰ A. Slodnjak je opozoril, da se popolnoma identična metrična in kitična shema kot v Šmarni gori najde že Pesmi od groze tega potresa inu potopa, ki je v obliki letaka opisovala lizbonsko katastrofo leta 1755. Prim. A. Slodnjak, *Prešernovo življenje*, Ljubljana 1964, 253.

²¹ *Najočitnejše literarno razhajanje med Čopom in Prešernom je zadevalo Linhartovo komedijo Ta veseli dan ali Matiček se ženi; Čop, ki je opravljal tudi cenzorske posle, je v svoji Literaturi Slovencev – gotovo ne ironično (Šlo je za znanstveno delo!) – zapisal: "Škoda, da je predmet Veselega dne zares lahkomiselni, tako da bi zdaj tukaj ponovno izdajo Matička gotovo neradi videli ali pa je sploh ne bi dovolili." (A. Slodnjak, *Pisma Matije Čopa. Druga knjiga. Literatura Slovencev*, Ljubljana 1986, 99.) Prešeren pa je Smoletu pomagal izdati prav Matička! (Prim. A. Slodnjak, *Prešernovo življenje*, 228.)*

veške kulture in njenih institucij. Takole pravi v celibat vklenjeni pesnik:

Jaz ne spoznam, zakaj Boga
ljubav bi razžalila.
Ljubav lastna božja roka
vu me je zasadila.

Bog je meni dal čutljivost,
on je s(t)varnik mojih želj,
Pavel veli, da ljubljivost
ne bi zadržati smel.

Vendar človik se podstopi
tisto prepovedati,
na kaj me natura vpoti
no kaj vera me uči.

Potem Modrinjak evocira nekaj najznamenitejših neuresničljivih ljubezni – med njimi je tudi pri Prešernu večkrat omenjena Petrarцова zgodba z Lavro (Prva ljubezen, Glosa, Gazele 1, Ljubeznene sonetje 5: Kupido, ti in tvoja lepa starka, Sanjalo se mi je, da v svetem raji; posredno tudi v "datumu" soneta Je od vesel'ga časa teklo leto²²) – in pripoveduje o Hildebrandovi (Hildebrand je kajpak papež Gregor VII.) uveljavitvi celibata:

Mene ljubavi prežarka
žela ni ostavila,
žela, kera je Petrarka
zarad Laure trapila.
Ja, kaj Abelard zbog svoje
Eloize, to trpi
zdaj turovno srce moje,
da od ljubavi gori.

Isti Hildebrand je čutil
ogenj takše ljubavi,
on je sam Matildo vpotil,
da se pri njoj ohladi.
Vendar bil je tak svojvolen
(kak nas storiša vuči),
da redovnikom povolen
hižni zakon prepovi.

Celibat je njegvo delo,
on je vsaj nevoli kriv.

Modrinjak – čeprav po poklicu duhovnik in potemtakem predstavnik institucije kulture par

excellence – se v tekstu deklarira za človeka nature:

Meni prez te /tj. brez ljubljenega dekleta/ ne
veselo
nikder biti, dok sem živ.

Enak razkol med naturo in kulturo najdemo tudi v zgodbi Prešernovega Krsta pri Savici, ki je po mnenju Matjaža Kmecla tako ali tako variacija na emblematični romantični mit o Abelardu in Heloizi.²³ Velika škoda je, da naša literarna veda doslej ni resneje vzela na znanje tega bistroumnega Kmeclovega opazanja. Ljubezen, ki se ne sme oziroma ne more erotično uresničiti, pa je bila, kakor vidimo, že Modrinjakova tema. V tem kontekstu je nadvse logično, da je Krst pri Savici v posvetilnem sonetu Matiju Čopu označen za "pesem milo", tj. za žalostinko; pesnik se tam tudi zelo naravnost identificira s Črtomir, se pravi s človekom, ki mu ljubezenska in siceršnja sreča ni dosegljiva. Glavni vir elegičnega občutenja sveta je pri Modrinjaku in Prešernu enak. Le da so okoliščine Prešernov položaj naredile za še težji od Modrinjakovega: ne le ljubezenska, temveč tudi prijateljska zveza se je zlomila (Krst pri Savici je zlomu prve "lek", nasilnemu koncu druge pa "hladilo", kar je razumljivo, saj prijateljstvo vendarle ni tako usodna zveza kot ljubezen; pesnik je potemtakem izjemno natančen v izražanju: govori o "minljivosti /vsakršnih/ sladkih zvez"). Alfonz Gspan je z opozorilom, da je Modrinjakova Elegija sorodna enako naslovljeni Bürgerjevi pesnitvi in da med njima najbrž obstajajo določene genetično-kavzalne zveze,²⁴ nakazal, da bi bilo mogoče sorodnosti med Prešernom in štajerskim duhovniškim poetom iskati v skupnem evropskem literarnem "zaledju".

Posebej zanimiva je še ena zveza med Modrinjakom in Prešernom: oba poznata boga Pana. Modrinjak je leta 1811 napisal himnično Molitev na božico Slovenko, ki je "h/či velikoga Pana", ta pa je v opombi pod črto opisan takole: "Pan je bil prednikom vzhodnih Slovencev (Vendov) najvišje božanstvo, toliko kakor rimski Jupiter ali grški Zevs."²⁵ Gre torej za vrhovnega boga. Pri Prešernu se Pan kot "der Herr" omenja v pesni-

²³ M. Kmecl, *Babji mliti slovenske literarne zgodovine, Ljubljana 1996*, 83, 84.

²⁴ A. Gspan, *Cvetnik slovenskega umetnega pesništva do srede 19. st., 2. knjiga, Ljubljana 1979*, 435, 436.

²⁵ A. Gspan, n. d., 431.

²² Prim. B. Paternu, *France Prešeren 1800 – 1849, Bled 1994*, 173, 174.

kovem pristavku k Smoletovemu pismu Stanku Vrazu z dne 26. oktobra 1840.²⁶ Zakaj Prešeren uporablja kot ime "Gospoda" izraz Pan? Čeprav po smislu evocira podobo krščanskega sodnega dne ("sodni dan" sinonimno označi kot "dan žetve"), v mislih ni imel tega "konca zgodovine". Krščanski sodni dan je namreč razločevanje dobrih od zlih – in to, kakor izvemo pri evangelistu Mateju, ne glede na vernost, kajti: "Povem vam pa, da jih bo veliko prišlo od vzhoda in zahoda in bodo sedli za mizo z Abrahamom in Izakom in Jakobom v nebeškem kraljestvu, otroci kraljestva pa bodo vrženi ven v temo; tam bo jok in škripanje z zobmi." (Mat 8; 11, 12) –, ne pa dobrega od zlega ("das Gute von dem Schlechten"), kar je bistvo oz. vsebina Prešernovega "dneva žetve". Prešernovski "dan žetve" skratka ne bo samo sodba ljudem, temveč čisto vsemu. "Gospod" iz pesnikovega pripisa k Smoletovemu pismu Vrazu potemtakem ni krščanski "Theós" (ki se kot Hristós in morda tudi kot Deus – čeprav v slednjem primeru ni nujno mišljen troedini Bog kristjanov! – prav tako omenja v Prešernovem pripisu k Smoletovemu pismu z dne 26. oktobra 1840), temveč nekaj drugega – "Pän". In kdo je to? V slovenski tradiciji razen pri Modrinjaku ne najdemo nobene uporabne sledi. Za Pohlina (Bitiška pesem v prvem zvezku Pisanic iz leta 1779) je Pan čisto navaden gozdno-pašniški bog grško-rimske klasike (Favn), ki sta mu starša olimpijski bog Hermes in ena od nimf. Toda tu je še evropsko odmevni Johann Gottfried Herder, ki je v spisu *Aelteste Urkunde des Menschengeschlechts* leta 1774 zapisal: "Pan der große Weltgott, der auf seiner Flöte sieben ungleiche Röhre die Harmonie spielt. Einst sang er also das Chaos in Ruhe und heiliger Schauer, Schrecken und Ehrfurcht sind die ewigen Gefährten seines Gesangs."²⁷ Herderjev Pan kot "große Weltgott" (ne živahno in navihano božanstvece klasike!) je vsekakor podoben Prešernovemu Panu (ki je prav tako "veliki bog sveta" oziroma vsega, kar na svetu je). Na svoj način pa tudi Modrinjakovemu (pri njem je Pan oče "božici Slovenki", ki je nekaj takega kot grška Palada Atena²⁸). Predromantično-romantični Pan se vsekakor razlikuje od svojega klasično-klasističnega soimenjaka; je veliko pomembnejši in usodnejši. Vsaj v tem se strinjajo Herder, Modrinjak in Prešeren.

Poleg podobnosti pa najdemo v občutenju sveta pri Prešernu in Modrinjaku tudi razlike. Najočitnejša je tista v formalni izdelanosti verzov, pa tudi Štajerčev pogled je bolj optimističen kot Kranjčev. Vsemu navkljub Modrinjak v Elegiji na koncu zapiše:

Vendar rad se v vse nevolje
zdaj povdajem, kajti znam,
da naskorom bode bolje,
z Bogom tuga ma je van.

V Prešernovih Sonetih nesreče, ki se od osebnega gorja (1. sonet) širijo v človeško (2. sonet) in naravno (3. sonet) občost ter potem preidejo v spuščajoči se lok brezupnosti v življenju (4. sonet) in smrti, ki je lahko dobesedna (5. sonet) ali pa metaforična – tista pri živem telesu (zadela je pesnika; zanj je značilna neobčutljivost – 6. sonet; v izpostavljenem položaju v rimi zadnje vrstice tega teksta je pomensko polje neobčutljivosti, ne tnala, ki bi s svojo čvrstostjo lahko sugeriralo tudi kakšno "luč na koncu predora"²⁹) –, nakar v Poezijah sledi še eksplisitno opozorilo, da se resnično nihče ne bo izognil absolutnemu koncu³⁰ (sonet Memento mori), ni nobenega upanja, da bo kdaj koli in kjer koli bolje. Ker je Prešeren v Sonetih nesreče črtal prvi sonet Pov'do let starih čudne izročila, ki govori še o zagrobnih močeh ljubezenskega čustva, je jasno, da se je odločil smrt razlagati kot "absolutni konec" – se pravi kot konec vsega, kar je kdajkoli in kjer koli "tukaj in zdaj". O tistem, kar je morebiti onstran, ni mogoče reči ničesar (tudi v Krstu pri Savici ne). Le to se ve, da "kar je, beži," in da bo vse nekoč "ne-bo". Od takšnega razumevanja je – morebiti pod vplivom mračne zgodbe o Lenori, v kateri je ljubezen močnejša od smrti (čeprav sama prinaša smrt!) – odstopil samo v sonetu Pov'do let starih čudne izročila in v nekaterih "podobah" drugih pesmi (Marsik'teri romar gre v Rim, v Kompostelje, Odprlo bo nebo po sodnem dnevi, Wie brünstig sehnt sich, wer an dunkler Stelle – Liebesgleichnisse 3)³¹. Zato ni

²⁶ F. Prešeren, n. d., 348

²⁷ J. G. Herder, *Aelteste Urkunde des Menschengeschlechts*, v: *Herders sämtliche Werke*, 6. zvezek, Berlin 1883, 403.

²⁸ A. Gspan, n. d., 431.

²⁹ Prim. B. Paternu, n. d., 76, 77. Po natančnem branju Prešernovih Sonetov nesreče in temeljitim razmisleku o tem ciklu se človek s Paternujem nikakor ne more strinjati. Še manj seveda z Martinovičem, Žigonom in Leitnerjem.

³⁰ Absolutni konec je na tem mestu razumljen v pomenu konca vsega, kar je "tukaj in zdaj" v katerem koli trenutku življenja.

³¹ Vážna razlika med soneti Marsik'teri romar gre v Rim, v Kompostelje, Odprlo bo nebo po sodnem dnevi in Wie brünstig sehnt sich, wer an dunkler Stelle ter pesmijo Pov'do let starih čudne izročila je v tem, da je "zagrob-

čudno, da ga je še pred objavo cikla Sonetje nesreče zavrnel. Modrinjak pa v tem primeru pušča vrata na široko odprta: ve, da bo nekoč bolje. Tu ali onstran – navsezadnje je vseeno. Duhovniki so itak po poklicu optimisti. Ne glede na vse težave z institucijami kulture, med katere sodi tudi celibat.

Na tem mestu pa se vzpostavljajo določene Prešernove duhovne zveze s še enim predhodnikom – z Janezom Nepomukom Primicem. Od Modrinjaka namreč tega nesrečnega pesnika romantične ljubezni loči neoptimistični pogled v prihodnost. V verzifikaciji Prijatelj, ki je nastala okoli leta 1810, beremo:

O nikar, nikar jokati,
po veselju tak žalovati,
kratko vse na svejt trpi.
Vse veselje kmalu mine,
vsaka sreča hitro zgine,
stanovitnega nič ni.

Če zamore kaj na sveti
nas z veseljam oživeti,
gvišno to Lubezen stri.
Al prekratke so te leta,
kjer nam ona rožce spleta.
O le hitro vse mini!

Pri pozornem branju se ne moremo izogniti sklepu, da se tu že zarisujejo temelji sveta, ki nam je znan iz Prešernovih pesmi. "Kar je, beži," je samo zaostrena formulacija misli "stanovitnega nič ni". Primic Prešernu najbž ni bil povsem neznan,³² čeprav je veliko vprašanje, koliko je lahko poznal njegov osebnoizpovedni opus.

na" vsebina v prvih treh tekstih le obče znana podoba, ki se izrablja za opis pesnikovih "tostranskih" doživetij (je torej prispodoba), medtem ko v četrtem od omenjenih besedil onstranske "realije" vdirajo v tukajšnji in zdajšnji svet. Sonet Velika, Togenburg, bila je mera se sklicuje na negativno "nebeško vsebino" v očeh pesnikove nesmrtno ljubljene ("dva jezna keruba z mečem ogrije-nim"), toda to v pesmi ni razglašeno za realnost, temveč predstavo ("vider" menim); v tekstu Sanjalo se mi je, da v svetem raji je vsa "metafizika" le sen – tako tudi ti dve pesmi dejansko ne govorita o "zagrobnosti". Kar zadeva nemško elegijo v spomin Matiji Čopu je mogoče domnevati, da je Prešernovo pripovedovanje o onstranskih rečeh v njej prilagojeno predstavam pokojnega prijatelja – kot svojevrstno vezilo (enako kot je vezilo forma pesmi V spomin Valentina Vodnika) –, zato tega teksta ni mogoče imeti za izpoved pesnikovega do-manja narave sveta.

³² Čop je v svoji rokopisni Literaturi Slovencev Primica omenjal in poudarjal, da je imel pozitivno mnenje o Jarniku (Prim. A. Slodnjak, Pisma Matija Čopa. Druga

Čeprav je tale študija prej skica kot kaj drugega, je vsekakor mogoče reči, da je poglavje Prešeren pred Prešernom treba napisati. Potem bomo natančneje vedeli, koliko je naš "mojster pevec" edinstven v umetnosti oblikovanja, koliko pa v umetnosti preoblikovanja. Natančnost nikoli ne škodi. Je pa res, da vzame kar precej časa. Toda treba je delati in treba je imeti potrpljenje. Žal se temu Rodinovemu geslu v slovenistiki nujno mora dodati še: treba je tudi pustiti delati. Razmere v omenjeni stroki so namreč takšne, da to ni samoumevno.

Zusammenfassung

Prešeren vor Prešeren

Seit Stritars Einleitung zur zweiten Ausgabe von Prešerens Poesien (1866) herrschte unter den Slowenen die Überzeugung, daß France Prešeren (1800 - 1849) unter seinen Landsleuten keine bedeutenderen literarischen Vorgänger hatte und es vor ihm eigentlich gar keine slowenische Literatursprache gab. Doch zeigt eine genauere Analyse, daß dem nicht so ist. Denn es besteht eine klare thematisch-motivische und formale Verwandtschaft zwischen einigen Texten von Prešeren und Liedern von Urban Jarnik (1784 - 1844), insbesondere zwischen Prešerens Sonett "Vrh sonca" und Jarniks Gedicht "Zvezde" [Sterne], dessen erste zwei Strophen in Fellingiers deutscher Übersetzung von Franz Schubert am 15. Oktober 1815 vertont wurden. Beide Dichter drückten auch ihre Sympathien für die Griechen aus und fügten sich damit in die breitere europäische geistige Strömung ein. Obwohl zwischen dem Werk von Štefan Modrinjak (1774 - 1827) und Prešeren keinerlei genetisch-kausale Zusammenhänge bestehen, verbindet sie die Übertragung des romantischen Bruchs zwischen Natur und Kultur. Jeder evoziert auf seine Art den emblematischen vorromantisch-romantischen Mythos von Abelard und Heloise (eine natürliche Liebe, die sich wegen der Institutionen der menschlichen Kultur nicht verwirklichen kann und darf). Doch ist dabei Modrinjaks Dichterwelt immer noch optimistisch, während Prešerens Welt pessimistisch ist. Die Ähnlichkeiten zwischen den beiden Dichtern wurzeln jedenfalls in ihrer Berücksich-

knjiga. Literatura Slovencev, Ljubljana 1986, 108 - 111; 112); mogoče je domnevati, da je vsaj on Prešerna opozoril na nesrečnega pesnika in preroditelja, ki se mu je zmešalo zaradi nesrečne ljubezni in ostudnih spletk mefistovskega slouničarja Kopitarja.

tigung der deutschen vorromantischen Dichtung, insbesondere der Werke G. A. Bürgers. Weniger bedeutend sind Prešerens Anknüpfungspunkte zum Werk von Valentin Vodnik (1785 - 1819), Feliks Anton Dev (1732 - 1786) und Miha Kastelic (1796 - 1868). Prešeren verwendet

nur dort für Vodnik typische dichterische Mittel, wo er Bande zum älteren "Bruder der Schreibfeder" knüpfen will. Mit Dev und Kastelic verbindet Prešeren die Bemühung um das Kultivieren der Muttersprache, entsprechend den damaligen europäischen Vorbildern.